

Naujos disertacijos

DISERTACIJOS APIE DIALOGĄ GYNIMAS DIALOGU

2002 m. rugsėjo 26 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete Mintautas Gutauskas apgynė daktaro disertaciją *Dialogo problema hermeneutinėje filosofijoje*. Darbo vadovas – prof. habil. dr. Arvydas Šliogeris, oponentai – prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas, doc. dr. Laimutė Jakavonytė.

Gutausko disertacija, anot komiteto nario doc. dr. Arūno Sverdiolo, prisideda prie hermeneutinės fenomenologinės aplinkos formavimosi Lietuvoje. Galima pasakyti dar daugiau: autorius ne tik išaugęs šioje aplinkoje, bet ją kūrybingai pratęsia, apmąstydamas dialogą kaip jos prielaidas ir galimos sklaidos gaires.

Gutauskui dialogas rūpi kaip vaisingas būdas užmegzti ir palaikyti komunikatyvų santykį su *kitu*, apimančiu tiek kitą žmogų, tiek kitą kultūrą, tiek kitą mokslinę teoriją. Taigi mūsų šiandienos pliuralistinėje, demokratinėje ir pakančioje kitaminčiams visuomenėje (kokią mes norime ją matyti) tai labai aktuali tema, iki šiol mokslškai nepakankamai apmąstyta.

Gutauskas pripažįsta neohebraiškosios tradicijos (Rosenzweigo, Buberio, Levino) indėlį ir net laikosi jos dialogo, kaip santykio, sampratos. Tačiau jis atsiriboja nuo šios „kitos“ kultūros, sutelkdamas dėmesį į europietiškąją fenomenologiją bei hermeneutiką. Kaip vėliau pasakė pats disertantas (dabar dakta-

ras), atsakydamas į oponento Andrijausko kritiką, tai buvo padaryta siaurinant (matyt, ir gilinant) darbe nagrinėjamas temas. Taigi šių dviejų kultūrų dialogo darbo autorius neatmeta, priešingai, tai – gairės vėlesniems Gutausko darbams, kaip buvo pažadėta.

Disertacijos pradžios tašku pasirenkama dialogo hermeneutinė fenomenologinė struktūra. Dialogas čia iškyla kaip trinaris, mano ir kito partneryste grįstas santykis, leidžiantis svarstyti dalyką. Šis dalykinis turinys, susikirdamas su mano ir kito nuomonėmis, steigia bendrą prasmės lauką kaip pasaulį su savo žaidimo taisyklėmis. Gutauskas remiasi tiek fenomenologine, tiek hermeneutine samprata. Pirmajai labiau rūpi dialogas kaip intersubjektyvus santykis, antrajai – kaip kalbinis vyksmas. Todėl darbo tikslu tampa „dialogo problema, plėtojama intersubjektyvumo ir kalbos požiūriu“. Tai originali ir vaisinga Gutausko idėja, diktuojanti darbo struktūrą (nagrinėjamos dialogo problemos ištakos, intersubjektyvumo ir kalbos plotmės) ir leidžianti kūrybingai interpretuoti Husserlio, Heideggerio, Gadamerio veikalus. Vertinant dialogo požiūriu, fenomenologijos ir hermeneutikos idėjos ne tik pasirodo naujai – jos tampa aktualios šiandien.

Anot disertanto, jis naudojasi hermeneutiniu, fenomenologiniu tyrimo metodu, daly-

kine interpretacija ir lyginamąja analize. Hermeneutinis metodas esą reikalingas šaltinių tyrimui, lyginamoji analizė – sąsajų ir filosofinių koncepcijų skirtumų paieškai, fenomenologinis metodas – remtis ne tiek sąvokomis, kiek patirtimi. Matysime, kaip į tai sureaguos dialogo dalyviai, buvę auditorijoje disertacijos gynimo metu.

Toliau pakalbėkime apie dialogą, vykusį disertacijos gynimo metu. Po pristatymo ir klausimo apie dialogą fenomenologinėje tradicijoje į polemiką su disertantu įsitraukė oponentai, su kuriais savo ruožtu ginčijosi ir komiteto nariai. Andrijauskas, pažymėjęs darbui būdingą pagarbą tradicijai, teigė, kad įdomiausi proveržiai iš jos, o ne jos perteikimas. Oponentas kritikavo, kad ignoruojamos dialogo ištakos – Kierkegaardo ir Rytų filosofija, gausiai vartojamos neesminės citatos. Toliau profesorius, garsus komparatyvistinėmis skirtingų kultūrų studijomis, gyrė disertantą už dėmesį neohebraiškai tradicijai, bet peikė už paviršutiniškai perteiktą vaizdo ir atvaizdo problemą. Pabrėžęs, kad didžiausias darbo pranašumas – išsami ir korektiška lyginamoji analizė, ir palinkėjęs būsimam daktarui neužriesti nosies, oponentas pasiūlė suteikti Gutauskui daktaro laipsnį.

Pratęsdamas dialogą Gutauskas pabrėžė, kad sąmoningai atsiribojęs nuo kitų temų (civilizacijos, kultūros dialogų), nes nenorėjęs perkrauti darbo. Panašiai jis teisinosi atsakydamas į kritiką dėl neohebraiškos tradicijos nepakankamo atskleidimo. Galiausiai Gutauskas pasakė, kad dialogas nukreiptas ne į konkretų dalyką ar turinį, tai – santykis tarp dalyvių ir dalyko.

Toliau į dialogą įsitraukė oponentė Jakavonytė. Ji pabrėžė, kad darbo tema aktuali ir akademine, ir praktine prasme. Čia buvo prisiminti rugsėjo 11-osios įvykiai Niujorke. Opo-

ponentė pagyrė disertantą už precizišką sąvokų vartojimą. Matysime, kaip su šia nuomone nesutiko komiteto narys prof. habil. dr. E. Nekrašas, taip paaštrindamas dialogą. Jakavonytė taip pat nevengė įtampos, prieštaraudama Andrijauskui: kai kurie šio oponento priekaištai jai pasirodę pranašumais. Tyrimo lauko apibrėžimas esąs tikslus ir konkretus, o visos citatos ir nukrypimai – motyvuoti. Tačiau, anot Jakavonytės, didžiausia darbo vertė – vidinė darna ir akademinė intriga skaitytojui. Be to, oponentė pažymėjo, kad disertacijoje iškyla naujas ir kūrybingas požiūris į senas problemas, o pats disertanatas atranda savo ekologinę nišą, išreikšdamas ne tik drąsiai, bet ir puikiai argumentuotą poziciją. Gutauskas bandęs įrodyti, kad galima išvengti solipsistinių Husserlio ir Heideggerio fenomenologijų aspektų. Be to, jis parodęs dialogo skirtumą nuo debatų ir diskusijų: pastarųjų dalyvio siekis – pergalė, pirmojo – abiejų dalyvių pergalė, jei iškyla nauja supratimo erdvė. Prie darbo trūkumų oponentė priskyrė menką dėmesį filosofijos istorijai, ypač Kierkegaardui, nors šiam pačiam ir sunkiai sekėsi praktiškai taikyti dialogą. Čia į oponentų ir disertanto dialogą įsitraukė prof. Nekrašas: ar Jakavonytė turinti omeny Kierkegaardo dialogą su Regina? Pratęsdama mintį, oponentė palinkėjo būsimam daktarui neapeiti etinių dialogo problemų, apimančių toleranciją ir dialogo dalyvių simetriškumą. Galiausiai buvo pasiūlyta darbą įvertinti teigiamai ar net labai teigiamai.

Įsitraukęs į dialogą su oponentais Gutauskas sutiko, kad dialogo buvo siekiama ir gerokai anksčiau, bet jis nebuvo eksplikuojamas. Be to, jis taikęs griežtą atranką, nes jo tikslas nebuvo dialogo sampratos istorija. Dialogas atsiradęs naujaisiais laikais, kai drauge su izoliuotu individu iškilusi esminio nesutarimo galimybė. Dialogo etika esą minima,

tik neišskleidžiama, nes remiamasi hermeneutika, kur etika neišryškinta. Tai disertantas laiką tolesniu savo uždaviniu.

Vėliau komiteto pirmininkas Nekrašas pakvietė įsitraukti į dialogą komiteto narius jų sėdėjimo tvarka. Darbo vadovas Šliogeris išsuderėjo kalbėti paskutinis. Matysime, kaip jo kalba, nubrėždama naujas supratimo erdves, apvainikavo dialogą. Tačiau apie viską – iš eilės. Krašte (disertantui – iš dešinės, pirmininkui – iš kairės) sėdėjusi doc. dr. R. Šerpytė auditorijoje vykusį dialogą papildė naujomis mintimis. Pasak jos, Gutauskas sėkmingai išryškino vakarietišką dialogo sampratą, remdamasis Gadameriu, Heideggeriu ir Husserliu, nors labiau apnuoginus Heideggerio idėjas, darbas būtų problemiškesnis. Docentė buvusi liudininkė, kaip Gutauskas nuolat brendo, o darbas tobulėjo. Savo kalbą Šerpytė baigė anekdotu apie italų filosofą Vattimą (Vattimo): pakviestas Gadamerio į svečius šeštadienį (*Sonnabend*), šis nustebino savo mokytoją atėjęs sekmadienį (*Sonntag*)¹. Taigi pabrėždama kasdienės kalbos dialogo būtinybę, Šerpytė pritarė Jakavonytei.

Nekrašas, kaip ir visada, pasisakydamas buvo labai korektiškas, bet ir dalykiškas dialogo partneris. Pasak jo, darbas elegantiškas, gražus ir stilingas. Tačiau profesoriumi stigę išskleistos dialogo sąvokos. Disertantas kategoriškai atskiria dialogą nuo ginčo ir debato, nors sąvoka nesanti aiški. Nekrašas klausė, ar kiekviena interpretacija – tikras, autentiškas dialogas. Be to, profesorius pasigedęs her-

meneutikos ir fenomenologijos santykio su dialogo filosofija aptarimo. Tačiau visa tai, pabrėžė Nekrašas, neturi įtakos jo gerai nuomonei apie darbą.

Profesorė V. Daujotytė, vienintelė dialogo dalyvė ne filosofė, parodė, kad jai nesvetimas filologų ir filosofų dialogas. Beje, jos paskutiniai veikalai (*Literatūros filosofija* ir rašoma knyga apie fenomenologijos ir literatūros sąsajas) liudija tą patį. Profesorė teigė, kad tai – ne vien filosofijos istorijos, bet ir filosofijos darbas. Tačiau ji iškėlė prieštaravimą tarp Buberio dialogo filosofijos ir hebraiškos tradicijos bei fenomenologijos. Šis ryšys esąs nepakankamai motyvuotas. Daujotytė paragino drąsiau įtraukti į mokslo tyrimus (savo ruožtu pridursiu – į dialogą) lietuvių autorius, nes jų darbuose hermeneutinė bei fenomenologinė tradicija ryški. Darbas esąs naudingas ir filologams, nes padedąs gimti filosofijos ir filologijos dialogui.

Doc. dr. A. Sverdiolas į dialogą įsitraukė fraze „man nieko nebeliko“. Pirmininkas Nekrašas ta pačia linksma gaida atsakė: „dešimt minučių“. Sverdiolas tęsė žaismingai, kaip jis vienas sugeba. Pirmiausia jis pabrėžė, kad tai – ne retrospektyvus darbas, jame pulsuoja gyva problema. Disertantas sėkmingai sugebėjęs apžioti turimą medžiagą, o tai esą sunkiau nei ją surinkti. Tyrinėjimo distancija taip pat pagirtina – ne iš paukščio skrydžio. Vieta apie metodą esanti juokinga, tačiau į kvailą klausimą esą pateikiamas kvailas atsakymas. Vėliau docentas pritarė Nekrašui: jei ginčas ir įtikinėjimas esančios filosofinės kategorijos, jų negalima pašalinti iš dialogo. Tačiau Šerpytytei Sverdiolas paprieštaravo: Heideggerio įtraukimas esąs tikslingas, nes jis – ne tik autentiškumo, bet ir parankumo (drauge ir savaime suprantamo savitarpio supratimo) filosofas. Docentas pasidžiaugė fenomenologinės hermeneu-

¹ Iš savo stažuotės Vokietijoje patirties galiu pasakyti, kad žodis *Sonnabend* ypač retai vartojamas. Vietoj jo – *Samstag*. Galbūt tai rodo, kad Gadameris savo italą mokinį laikė lygiaverčiu dialogo partneriu, jei vartojo retus vokiečių kalbos žodžius.

tinės mokyklos užuomazgomis Lietuvoje. Tai esą liudija faktas, kad disertantas nebekalba apie programą ir gynybą: atsiradus platesnei susikalbėjimo terpei, tai tapo nebeaktualu.

Šerpytytė, mandagiai palaukusi, kol baigs kalbėti Sverdiolas, pasakė, kad ji teigusi priešingai: reikėję labiau įtraukti Heideggerį, kad kuo aščiau iškiltų kampai. Po šios pastabos Sverdiolas atsiėmė savo žodžius, adresuotus kolegei. Nekrašas situaciją auditorijoje įvertino kaip polilogą, taip padedantį apibrėžti dialogo sąvoką.

Šliogerio pasisakymas tapo vakaro intriga, kuri savo ruožtu taip pat praturtino dialogo sampratą. Profesorius paklausė, kaip disertantas atsakytų Ricėrui, teigusiam, kad hermeneutika prasideda ten, kur baigiasi dialogas. Čia pat Šliogeris svarstė, ar ne geriau šauti

tiesiai į dešimtuką ir nagrinėti dialogo filosofiją remiantis Buberio, Levino ir Rosenzweigo darbais. Paties profesoriaus manymu, tuomet darbas tebūtų referavimas, o dabar esą turime interpretaciją su improvizacijos elementais.

Atsakydamas į Šliogerio klausimą Gutauskas teigė, kad Ricėras neatmetęs dialogo temos, jis tik kalbėjęs apie interpretacijų konfliktą, kuris, tiesą sakant, esąs interpretacijų dialogas. Pati interpretacija, kaip dialogas, reikalaujanti pažinti dalyką. Į Ricėro klausimą, kuri interpretacija teisingesnė, Gutauskas atsakytų, kad jam svarbiau interpretacijų dialogas, nes čia gimstančios idėjos.

Disertanto, komiteto narių ir oponentų dialogas baigėsi bendru sutarimu, kad Gutauskas vertas daktaro laipsnio.

Tomas Kačerauskas